

Розділ 1

1919 рік

— Якби я знала, що мене чекає попереду, то, певне, не зважилася б ступити і кроку, — сказала Юстина,правляючи пасмо русявого волосся на спітнілому чолі малого Миколи. — ...Але добре, що не знала, — врешті продовжила вона, бо малюк, поклавши голову Юстині на коліна, уже неспокійно перебирав пальчиками. — Коли не розумієш, які небезпеки чигають на тебе попереду, легше зважитись на перший крок. А там і починаються найцікавіші пригоди.

Діти припишкли. Юстина була вмілою оповідачкою, і вони боялися сполохати плин її розповіді, коли вона замовкала.

За вікном стугоніла буря. Батька не було вдома. Пес був старим і немічним, а в ясен, під яким стояла його буда, минулої осені влучила блискавка, тож тепер він боявся грози. Юстина закликала його до хати. Пес скрутився калачиком під столом, підібгавши лапи й хвоста, і тихо скімлив.

Батькові це б не сподобалося: собака має знати своє місце! І воно в жодному разі не в хаті, тим паче, не під столом.

Юстина ніколи не сперечалася з їхнім батьком, своїм чоловіком. Але якщо вже вважала щось правильним, чинила по-своєму. Батько так і не знайшов способу приборкати її мовчазний опір. Або, може, і не думав шукати.

Він був ковалем. Кував для церков золотисті хрести й вишукану оздобу. Напередодні він саме поїхав відвозити готовий крам у сусіднє місто, а діти залишилися з Юстиною — своєю юною мачухою.

Вони любили Юстину. Тільки середульша, Настя, часто зиркала на неї з недовірою.

— Мама не так в'ялила помідори, — сказала якось тихо, з ледь уловимим докором.

Петро почув це і глянув на доньку. Її зауваження було негречним, однак Юстина знала, що він нічого не скаже дівчинці. Була певна його любові, як і того, що він любив Настину маму, коли та жила. І що ця любов не зникла по її смерті, а залишилась у ньому лагідним посвітом.

Усе рідне Юстинине село знало, що її мама готувала найсмачніші в'ялені помідори. Ще коли Юстина була маленькою, чи не кожна господиня приходила до її мами взяти перепис, щоби зав'ялити такі ж, — і мама радо ним ділилася. Не казала їм одного, звіривши таємницю хіба власній доньці: знати пропорції та методу недостатньо. Мусиш довіряти очам, дочекатися доброго кольору. Час не мав значення — лише барва. Вона висотувалася із себе самої і з сонця й подавала сигнал господині, яка стежила уважним, люблячим оком.

— А як їх готувала твоя мама? — запитала Юстина дівчинку. — Навчиш мене?

Настя обдумувала Юстинині слова і чекала, що скаже батько.

— Знаю, матусин записник перейшов до тебе, але, може, ти дозволиш мені інколи до нього зазирати? Ми могли б готувати її страви разом.

Юстина дивилася на дівчинку й лагідно усміхалася. Подумки перепрошувала свою маму — казала їй, що задля цих дітей уже раз зрадила свою мрію, тож і зараз була ладна на все, аби лиш вони були щасливими. «Усі знають, що твої помідори найкращі, мамо. Тільки не ця дитина. Але я хочу, щоб їхній смак нагадав їй про її матусю. Вибач мені, будь ласка».

Настя вагалася. Боялася, що, віддавши Юстині записник, підведе маму. Що коли почне готувати з мачухою в чотири руки, як раніше з мамою, її матусі у цьому домі вже не залишиться місця. Сподівалася, що батько висварить її й прожене, і не доведеться тоді обирати. Але батько мовчав. Юстина повернулася до нього й поглядом попросила залишити їх наодинці. Він вийшов. Тепер Настя чулася зовсім безборонною.

Її брати дуже любили Юстину, особливо малий Миколка. Та носилася з ним, наче з малюком, розповідала історії, співала колискові, вчила стріляти з лука, розгойдувала на гойдалці під горіхом, сміялася з його витівок. Робила все те, що мама, а може, навіть трохи

більше. Після маминої смерті Миколка довго хворів, і всі боялися, що й він піде за нею. Але відколи з'явилася Юстина, хлопчик жодного разу навіть не застуджувався й майже ніколи не плакав. Хіба лише тоді, коли хотів, аби Юстина подмухала йому на збите колінце.

— Настуню, — покликала Юстина дівчинку до себе. — Я не прийшла сюди, щоб посісти місце твоєї мами. Тому й казала, щоб ви не називали мене так, просила називати «ненею». Не хочу вам бути зовсім чужою. Хочу стати рідною. Тільки ж мама у вас одна.

Настя заплакала. Юстина відчула, як їй спазмує живіт. Лікар Грінбаум наказував не хвилюватися, бо можуть настати передчасні пологи і, хоч любить він Юстину так сильно, як рідну доньку, не вдасться врятувати її дитину, якщо та народиться до осені. «Хай врожай буде вчасним, — сміявся. — Не маєш мені права плакати, чула?»

Настя стояла, опутивши голову, затуливши обличчя руками, і тужила за мамою.

— Настуню, — знову промовила Юстина, намагаючись опанувати себе. — Не плач, моя хороша. Я добре знаю, що ти сумуєш за мамою, і тому твоему смутку не можу нічим зарадити.

Дівчинка схлипнула, і Юстина міцно обійняла її за плечі.

— Вислухаєш мене? — запитала тихо.

Настя зіщулилася під її руками, однак кивнула.

— Хочу, щоб ти знала, як я опинилась тут. Дозволиш розказати?

Дівчинка знову кивнула й підвела на неню очі.

— Ти знаєш, я ніколи не хотіла бути нічиєю дружиною. Спершу воліла стати монахинєю, але не могла покинути батьків. Потім сказала їм, що стану вчителькою і завжди коло них буду. А тоді приїхав твій тато. Не до мене, до мого батька. Вони, ти знаєш, мають один фах. Я ж теж ковалева донька, як і ти. Вони про щось домовилися без мене. Батько сповістив мені про цю домовленість лише тоді, як твій тато вже був тут, коло вас. Певно, що я відмовилася! У мене ж були свої плани. Чи не плани — мрії, може. Але твій тато приїхав знову, вже до мене. І поїхав ні з чим. А потім мені приснилися ви. Я не могла його попросити повернутися, але він навідався до мого батька, у справі. І таки надумав запитати мене ще раз.

Настя втерла очі й уважно дивилася на Юстину. Вона й подумати не могла, що хтось міг відмовити їхньому батькові та змусити його просити вдруге.

— Так я й опинилася тут, у цьому домі, — продовжила Юстина, присівши на бамбетля й поклавши руку собі на живіт. — Дозволь бути з тобою відвертою, Настуню. Я дуже вас люблю. І батька люблю вашого, хоч, може, не так, як любила його ваша мама. Напевне, інакше, по-своєму, але теж міцно. І все одно тут я тужу за своїм домом. За всім тим, що звикла робити там. Я теж, як і ти, сумую за своєю мамою.

Вона таки не втрималася — розчулилася сильніше, аніж мала би, і витерла зап'ястям сльозу.

— Я завжди готувала так, як навчила мене мама. І тут, готуючи, думаю про неї, розмовляю із нею подумки. Коли вариш їсти за переписами своєї мами, ти також можеш думати про неї. Ми готуємо для тих, кого любимо, і так, як навчили нас ті, що любили нас. Я можу навчити тебе кухонних секретів моєї мами. А ти мене — як готувала твоя. Ми готуватимемо одна біля одної і думатимемо про них обох.

— Коли ми куховарили з мамою, — відказала дівчинка тихо, — то ніколи не мовчали. Тільки тоді мама й мала час говорити зі мною.

— Якщо хочеш, ми теж розмовлятимемо з тобою, готуючи. Ти можеш запитати мене про все, що захочеш.